

Заклучение. Реконструкцыя міра народных образаў і сімвалаў паказала, што Я. Баршчэўскі і Н. Гоголь імкнуліся ў сваім творчэстве да сінтэзу фальклора і фантастыкі, элементаў сказкі, уключэнняў комічнага, лірычнага і трагічнага, ішлі рэалізацыі юморыстычнага патэнцыяла народных праданняў. Пісатэлі колорытна і жыво запечатлелі бытавыя бакі жыцця сярэдзіны XIX в. Даследаванне абразнай сімволікі ў творчэстве пісатэляў падтвэрджае, што гэта мастацкая сфера ўсходнеславянскіх літаратур трэбуе большага навуковага аналізу з мэтай вызначэння ўнікальнасці культур-дыялога Беларусі, Расіі, Украіны і Польшы. Перспектывным нам відацца многааспектнае даследаванне фальклорных образаў, прадставленых у творчэствах Я. Баршчэўскага і класікаў рускай літаратуры.

1. Афанасьев, А. Н. Поэтические воззрения славян на природу: Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственных народов / А. Н. Афанасьев. – М.: Современный писатель, 1995. – 284 с.
2. Адамчик, В. В. Мифы Беларуси / В. В. Адамчик. – Минск: Харвест, 2014. – 320 с.
3. Веселовский, А. Н. Историческая поэтика / А. Н. Веселовский. – М.: Высшая школа, 1989. – 404 с.
4. Гоголь, Н. В. Вечера на хуторе близ Диканьки; Миргород: [Для сред. и ст. школ. возраста / Авт. послесл. Л. Савик] – Минск.: Нар. асвета, 1980. – 351 с.
5. Гончаров, С. А. Творчество Гоголя в религиозно-мистическом контексте / С. А. Гончаров. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 1997. – 340 с.
6. Гаспаров, Б. М. Язык. Память. Образ. Лингвистика языкового существования / Б. М. Гаспаров. – М.: Новое лит. обозр., 1996. – 352 с.
7. Зотов, С. Н. Мифопоэтические мотивы в повести Н. В. Гоголя «Страшная месть» / С. Н. Зотов. – Волгоград: Полос, 1993. – 100 с.
8. Каваленка, В. А. Міфа-паэтычныя матывы ў беларускай літаратуры / В. А. Каваленка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1981. – 359 с.
9. Лотман, Ю. М. Семиосфера. Культура и взрыв / Ю. М. Лотман. – СПб.: Искусство, 2000. – 704 с.
10. Левкиевская, Е. Е. К вопросу об одной мистификации, или Гоголевский Вий при свете украинской мифологии // Миф в культуре: человек не-человек. М., 2000. – 10 с.
11. Лосев, А.Ф. Диалектика мифа / А.Ф. Лосев. – М.: Мысль, 2001. – 422 с.
12. Хаўстовіч, М. Ян Баршчэўскі і літаратурна-грамадскі рух на Беларусі ў 30-40-я гг. XIX ст. // Шляхам стагоддзяў: Матэрыялы дзюво канферэнцыі аднаго года. – Мінск: Універсітэцкае, 1992. – С.115–121.
13. Шамякіна, Т. І. Міфалогія і беларуская літаратура / Т. І. Шамякіна. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2008. – 187 с.
14. coollib.net [Электронный ресурс] / Ян Баршчэўскі (Шляхціч Завальня, або Беларусь у фантастычных аповедах) – Режим доступа: <https://coollib.net/b/255509/read/> – Дата доступа: 08. 09.2018

ФРАЗЕАЛАГІЗМЫ З КАМΠΑНАНТАМІ “ЧОРНЫ”, “ЧОРНА” Ў БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Краўцова Ю.С.,

*выпускніца ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Несцяровіч В.І., канд. філал. навук, дацэнт*

Актуальнасць выбранай тэмы абумоўлена павышанай цікавасцю лінгвістыкі да выяўлення семантычнай і культурнай адметнасці фразеалагізмаў з колераабзначальным кампанентам.

Мэта публікацыі – выяўленне функцыянальнай і семантычнай адметнасці фразеалагізмаў з кампанентамі “чорны”, “чорна” ў беларускай мове.

Матэрыял і метады. Матэрыялам для даследавання сталі фразеалагізмы сучаснай беларускай літаратурнай мовы тыпу *чорная костка* ‘чалавек простага, нязнатнага паходжання’, *чорная кошка прабегла (перабегла)* ‘сапсаваліся адносіны паміж кім-н., хто-н. пасварыўся з кім-н.’, як <чорны> *вол* ‘з крайнім напружаннем сіл’ і да таго пад. Метады даследавання: апісальны, лексікаграфічны, статыстычны, семантыка-кампанентнага аналізу.

Вынікі і іх абмеркаванне. У “Слоўніку фразеалагізмаў” І.Я. Лепшава [1] намі выяўлена 13 фразеалагізмаў з кампанентам-колераабзначэннем “чорны” і 1 – з кампанентам “чорна”. Назва колеру ў складзе фразеалагізмаў перадаецца пераважна прыметнікамі, якія маюць форму назоўнага (*чорны воран* ‘аўтамашына для перавозкі арыштаваных’), вінавальнага (*глядзець праз (цераз) чорныя акуляры* ‘не заўважаючы нічога добрага ў кім-, чым-н., чарніць, ганьбаваць каго-н., што-н.’), творнага (*чорным па белым* ‘вельмі дакладна, выразна, зусім пэўна, недвухсэнсава’) і меснага склонаў (*у чорным целе* 1. ‘надгаладзь, без дастатковага харчавання’; 2. ‘вельмі строга, сурова, абмяжоўваючы свабоду дзеянняў’). У адзінкавым выпадку назва колеру абзначаецца прыслоўем “чорна” – *чорна ў роце* ‘хто-н. вельмі злы, люты’. Перавага прыметнікаў-каларонімаў абумоўлена тым, што колеравыя лексемы выкарыстоўваюцца пераважна ў сваёй звычайнай функцыі і ў сваім звычайным граматычным афармленні. Акрамя гэтага, ужыванне прыметнікаў тлумачыцца агульнымі ўласцівасцямі гэтай часціны мовы, якія даюць магчымасць

выражаць разнастайныя па сваёй эмацыянальна-экспрэсіўнай афарбоўцы прыметы і якасці прадметаў, з'яў.

Па сваім значэнні, граматычных адзнаках і (або) сінтаксічнай функцыі фразеалагізмы з кампанентамі “чорны”, “чорна” суадносяцца з *назоўнікамі, дзеясловамі і прыслоўямі*. Часцей фразеалагізмы аналізуемай групы адпавядаюць назоўнікам (4 выпадкі): *чорная костка, чорны воран, чорнае золата* ‘нафта’, *чорны дзень* ‘цяжкі, змрочны час для каго-н.’. Паводле структуры гэта двухкампанентныя адзінкі са стрыжнёвым кампанентам назоўнікам.

З прыслоўямі суадносяцца таксама 4 фразеалагізмы: *чорным па белым, у чорным святле (у чорных фарбах)* ‘змрочна, непрыглядна, горш, чым на самай справе (бачыць, паказваць, выглядаць і пад.)’, *у чорным целе, на чорны пазногаць (пазногцік)* 1. ‘трошчакі, ледзь-ледзь’; 2. ‘ніколі, зусім (не даваць, не дараваць, не рабіць і пад.)’. Паводле значэння, гэтыя адзінкі адносяцца да азначальных, якія абазначаюць якасць (часцей) або спосаб дзеяння.

У трох выпадках фразеалагізмы з колераабзначэннем “чорны” суадносяцца з дзеясловамі: *рабіць з белага чорнае (белае чорным), глядзець праз (цераз) чорныя акуляры*. Кантэрыяльнае значэнне гэтых адзінак вызначаецца праз значэнне, форму кампанентаў і сінтаксічную ролю ў сказах.

Іншыя ФА з гэтай групы выяўляюць часцінамоўную несуднаснасць, напрыклад, *чорна ў роце* ‘хто-н. вельмі злы, люты’, *маляваць (мазаць) чорнай фарбай (чорнымі фарбамі, у чорных фарбах)* ‘падаваць, характарызаваць каго-ці што-н. у негатыўным плане’ ды інш. Дадзеныя адзінкі выяўляюць суадносіны адразу з некалькімі часцінамі мовы. Напрыклад, ФА *чорна ў роце* суадносіцца і з назоўнікам (“хто-небудзь”), і з прыметнікам (“злы, люты”).

У дадзенай групе не выяўлена фразеалагізмаў, суадносных з прыметнікамі.

ФА з кампанентамі “чорны”, “чорна” абазначаюць дзеянні, характарызуюць суб’ект у адмоўным значэнні або кантэксте: *маляваць (мазаць) чорнай фарбай (чорнымі фарбамі, у чорных фарбах)* ‘падаваць, характарызаваць каго-ці што-н. у негатыўным плане’, *рабіць з белага чорнае (белае чорным)* ‘падаваць што-н. у іншым выглядзе, беспадстаўна перайначваць’, *глядзець праз (цераз) чорныя акуляры* ‘не заўважаючы нічога добрага ў кім-, чым-н., чарніць, ганьбаваць каго-, што-н.’.

Другая значная група складаецца з фразеалагізмаў, якія абазначаюць разнастайныя акалічнасці, такія як якасць або спосаб дзеяння, мера чаго-небудзь: *чорным па белым, у чорным святле (у чорных фарбах), у чорным целе, на чорны пазногаць (пазногцік)*.

Вылучаюцца ФА, якія адносяцца да аб’ектыўнай рэчаіснасці і фарміруюць аб’ектыўную частку фразеалогіі беларускай мовы. Такія фразеалагізмы абазначаюць канкрэтныя матэрыяльныя прадметы і рэчывы. Параўн.: *чорны воран* ‘аўтамашына для перавозкі арыштаваных’, *чорнае золата* ‘нафта’.

Астатнія ФА перадаюць сацыяльнае становішча асобы, абстрактныя паняцці, адмоўныя рысы характару чалавека, напр.: *чорная костка* ‘чалавек простага, нязнатнага паходжання’; *чорны дзень, чорна ў роце*.

Фразеалагізмы з кампанентамі “чорны”, “чорна” ўжываюцца ў адмоўным (10 адзінак) і нейтральным значэнні (4 адзінкі). Параўн.: у адмоўным кантэксте – *маляваць (мазаць) чорнай фарбай (чорнымі фарбамі, у чорных фарбах), глядзець праз (цераз) чорныя акуляры, чорна ў роце* і ў нейтральным значэнні – *чорным па белым, чорнае золата*.

Заклучэнне. У групу фразеалагізмаў з кампанентамі-колераабзначэннямі “чорны”, “чорна” уваходзіць 14 адзінак. Значэнне чорнага колеру перадаецца пераважна прыметнікам *чорны* і яго граматычнымі формамі, а ў адзіным выпадку – прыслоўем *чорна*.

Па сваіх граматычных характарыстыках і значэнні фразеалагізмы гэтай групы суадносяцца з назоўнікамі, дзеясловамі і прыслоўямі і не суадносяцца з прыметнікамі.

Фразеалагізмы з кампанентамі “чорны”, “чорна” часцей абазначаюць адмоўныя дзеянні, акалічнасці якасныя і спосабу дзеяння, адмоўныя рысы характару чалавека, невысокае становішча асобы ў грамадстве, канкрэтныя матэрыяльныя прадметы, абстрактныя паняцці негатыўнага значэння. У разгледжаным разрадзе фразеалагізмы з кампанентамі-колераабзначэннямі “чорны”, “чорна”, якія ўжываюцца ў адмоўным кантэксте, пераважаюць над фразеалагізмамі, якія маюць нейтральнае значэнне або ўжываюцца ў нейтральным кантэксте.

1. Лепешаў, І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў. У 2 т. / І. Я. Лепешаў. – Мінск: Беларус. Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – Т. 1. А–Л. – 672 с.; – Т. 2. М–Я. – 704 с.